

Den nordslesvigske embedsstand 1700–1848 (sst. 1958). Afhandlingen *Social og politisk uro i Sønderjylland på revolutionstiden* (sst. 1945) peger sammen med flere, mindre bidrag til godshistorien frem mod disputatsen *Kampen om ophævelsen af livegenskabet i Slesvig og Holsten 1795–1805* (1963).

Det tredje område af forskningen, hvortil H. har ydet et væsentligt bidrag, er stavnsbåndets historie (*Stavnsbåndet, dets forudsætninger og virkninger* (Arb. f. Vejle amt 1938), oversigtsartiklen *Stavnsbåndslitteratur* (Fortid og Nutid bd. 13, 1939), *Kvindestavnsbåndet i 1750'erne og 60'erne* (Festskrift til Erik Arup, 1946)).

I 1946 tog han nyt land ind med *Kilderne til besættelsestidens historie* (Fortid og Nutid bd. 16). 1947–48 var han sammen med dr. Harald Jørgensen i Berlin for på vegne af den parlamentariske kommission og Rigsarkivet at gennemgå det 3. Riges arkivalske efterladenskaber. Som resultat af dette arbejde hjembragtes et uhyre fond af fotokopierede dokumenter, i tid strækkende sig helt tilbage til 1864, som H. siden stadigt supplerede ved arkivbesøg i USA og England. I 1961 udpegedes han sammen med dr. Jørgen Hæstrup til videnskabelig leder af Udgiverselskab for Danmarks nyeste Historie's projekt om besættelsestidens historie. Han havde vistnok tænkt sig, at han, efter udenlandsk forbillede, skulle arbejde som inspirator og koordinator for en gruppe yngre forskere, der under hans ledelse skulle skrive en stor fremstilling af 9. april 1940. Men han savnede, som andre danske historikere, forudsætninger for at introducere denne arbejdsform, der kun i editionsarbejdet har tradition i dansk humanistisk forskning. Og hans overtagelse af rigsarkivarembetet umuliggjorde, at han alene kunne løse opgaven, selv om han trofast arbejdede på den, så længe hans kræfter slog til. Udover at finde, ordne og registrere myriader af dokumenter nåede han kun at skrive artiklen *Den tyske besættelse af København den 9. april 1940* (optrykt i Tidsskrift for Søværnen 1974).

Også til arbejdet i de lærde selskaber fandt han tid. Han var 1940–63 medlem af bestyrelsen for Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur og 1940–61 medredaktør af Jyske Samlinger. Fra stiftelsen i 1952 til 1971 var han medlem af Landbohistorisk Selskabs bestyrelse (formand 1952–57 og 1966–71). Studiet af besættelsen vakte hans interesse for militærhistorie, og han var fra 1968 formand for Dansk militærhistorisk kommission og 1973–77 for Militærhistorisk Fællesudvalg.

Johan Hvidtfeldt gav rundhåndet af sig selv, både i arbejde og, blandt venner, i fest. Han levede et *dådrikt* liv. Jeg vil have lov at bruge dette udtryk. Han ville have værdsat det – og han har fortjent det.

Erik Stig Jørgensen

HJÆLPEVIDENSKABER, HISTORIOGRAFI OG ALM. HISTORIE

Kristian Keller: Arkeologi – virkelighetsflukt eller samfunnsforming. Oslo – Bergen – Tromsø, Universitetsforlaget, 1978. 103 s., ill. N.kr. 49,50.

Det er en sympatisk og let læst lille bog, Christian Keller har skrevet om holdninger og tendenser inden for den arkæologiske forskning og dens formidling. Samtidig er den et fint lille indlæg i den debat, der siden slutningen af 1960'erne er foregået om kulturvidenskabernes fremtid. Det er en debat, der i så mange henseender har formet sig som et opgør mellem en positivistisk videnskabsstradition og en ny tids mange ismer – marxisme, strukturalisme osv.

Udgangspunktet, arkæologien, som er forfatterens eget fag, er velvalgt. Egentlig skal vi

helt tilbage til 1930'ernes arkæologi for at opleve en popularitet som den, faget er genstand for i dag. Det kan synes paradoksalt, eftersom vi lever i en tid præget af en stadig stigende mistillid til forskningen og forskningsmiljøerne. Men populariteten har sin forklaring. Chr. Keller udtrykker det således, at »når civilisationen med jævne mellemrum bliver for menneskefjendtlig, vender man sig til naturfolkene eller til vor egen »sorgløse« fortid. Man søger en drøm om en alternativ tilværelse, simpelthen. Og denne tilværelse bør have en forankring i virkeligheden. Set på denne måde kan man måske forstå, hvorfor interessen for arkæologi og forhistorie går i bølger. Hver tid opbygger sine myter om fortiden...« – og det er netop det vide spændingsfelt mellem myte og videnskab, Chr. Keller har sat sig for at undersøge i sin bog.

Hvad er det da, der gør forholdet mellem myte og videnskab så fascinerende? Efter forfatterens opfattelse skyldes det, at kulturforskningen og de myter, den leder over i, har en slagkraft af en helt anden karakter end f. eks. samfundsvidenskaberne. Når disse sidste taler om klasse modsætninger, udnyttelse, politisk kontrol osv., så er det rene ord for pengene. Folk kan selv vurdere, hvilke politiske forudsætninger analysen bygger på. Men når det kommer til de kulturhistoriske fag, så arbejder de i langt højere grad med grundværdierne i vor kulturopfattelse og former derved ikke blot vort syn på fortiden men også på kulturelle spørgsmål i almindelighed. Der er derfor god grund til at undersøge, hvilke værdinormer og samfundsopfattelser, der ligger skjult i f. eks. de arkæologiske fremstillinger – og måske navnlig i de værker af litterær eller anden art, som er resultatet af de videnskabelige forestillinger. Opgaven kan naturligvis ikke løses inden for en bog på knap 100 sider. Men Chr. Kellers styrke er hans rige associationsevne, hans evne til at lægge et problem frem til debat uden at anbefale patentløsninger og hans kritiske sans, der ikke fører ham ud i tom polemik (modsat bogens omslagstekst) – men i stedet rejser væsentlige spørgsmål for både videnskabsmanden og for formidleren og popularisatoren af videnskaben. I arkæologien er det iøvrigt ofte en og samme person.

Myten er et centralt begreb i Chr. Kellers bog. Hans evne til at opspore myten og afdække den er stor. Det gælder ikke blot de myter, som en Erich von Däniken bygger op men også de myter, som arkæologerne enten ubevidst skaber, eller som de ubevidst giver plads for, f. eks. i museernes arkæologiske udstillinger, hvor hensigten er klar nok: at give den besøgende chancen for at komme med sin forklaring, uden at han straks skal mødes med en ekspertudtalelse. Men netop denne brug af myten, bevidst eller ubevidst, medfører en forpligtelse til at holde den under fornuftens kontrol. Som Chr. Keller bemærker det: at skrive om forhistorien er en stadig kamp for at holde myte og kendsgerning adskilt. Samtidig med at man må erkende, at det er en kamp, som aldrig kan – og vel heller ikke skal – vindes.

Hovedparten af bogen er helliget en række konfrontationsområder mellem myte og videnskab, bl. a. billedkunst, litteratur og politik. Der er f. eks. et afsnit af særlig interesse for danske læsere, om Johs. V. Jensens »Bræen«. Keller fremhæver her, at det ikke længer er Johs. V. Jensens tidlige Darwinisme, der alene bærer skildringen i »Bræen«. I tilskud er nu kommet en kulturhistorisk teori, naturdeterminismen, og man aner bag den konturerne af 1930'ernes raceideologi, germanismen. Kellers pointe er, at vi her ikke bare står over for en tilfældig litteraturhistorisk periode med et lidt originalt tema-valg. Der er tværtimod tale om en populariseret videreføring af nogle helt bestemte kulturhistoriske teorier og ideer, som var fremherskende omkring århundredeskiftet. Her fremstår de imidlertid i en ny skikkelse – ganske vist med en betydelig forsinkelse – som myte.

Nu kan Johs. V. Jensens kultursyn nok synes noget fjernt i dag. Men nye myter er på vej. Populærvidenskabelige teorier om menneskets oprindelse fremsættes i stort omfang – men som Keller påpeger det: det er ofte naturvidenskabsmænd, biologer som f. eks. Des-

mond Morris, som skriver dem – medens en stor del af det marked, som fandtes for kulturhistorisk populærlitteratur, er overtaget af fantaster som Erich von Däniken. Hvis der da ikke er tale om popularisering i den helt uforpligtende form som f. eks. i tidsskriftet *Skalk*. Her synes arkæologerne at have svigtet. Heller ikke i Danmark har faget i den sidste generation ytret sig i synthesens form. Som det er påpeget i den debat, der for tiden pågår i tidsskriftet »Fortid og nutid«: den arkæologiske synthesedannelse er overtaget af andre, eller man vover sig kun frem med genoptryk af klassikerne. Årsagen til denne udvikling skal nok søges i den positivistiske forskningstradition, der igennem de sidste to generationer har ført faget i retning af stadig snævrere arbejdsmetoder. Samtidig har det nybrud, der har været på vej siden 1960'erne, slet ikke endnu givet sig udtryk i den populære litteratur. Chr. Keller understreger her, at hvis der ikke inden for forskningsmiljøet findes seriøse mennesker, som kan videreformidle det videnskabelige stof i forenklet form, så overlades »populariserings-markedet« til andre. Dermed har kulturhistorikeren givet sit slagkraftige våben fra sig.

I bogens sidste kapitel – »arkæologi i samfunnet« – er det, som om denne erkendelse træder tydeligere frem end tidligere. Meget af debatten har speciel reference til norske forhold, men beskrivelsen kan meget vel overføres til danske forhold. Chr. Keller fremhæver her kulturhistorikernes tendens til at undervurdere fagets betydning i samfundsmæssig henseende. I begyndelsen af århundredet taltes om arkæologien som »en fremragende national videnskab«. 1930'ernes udvikling og misbrug af arkæologien har nok gjort forskerne tilbageholdende, noget som yderligere støttedes af den fremherskende positivistiske videnskabsholdning. Men Keller understreger igen og igen, at nogen objektiv eller værdineutral arkæologi kendes ikke. De værdinormer, arkæologen bygger på, må nødvendigvis gå igen i hans videnskabelige arbejde. Der er slet ikke noget galt i det – men det er hårrejsende galt ikke at indrømme det. Det er denne påmindelse om en forpligtelse, bogen munder ud i. En understregning af, at samfundsmæssigt engagement hos en kulturforsker ikke er en svaghed – det er en pligt.

Chr. Kellers bog har afgjort sin styrke i dette moralske engagement og i dens analyse af fortidige sammenhænge mellem videnskaben og dens omgivelser. Dens svaghed ligger i, at debatten ikke er ajourført, hvad angår det videnskabsteoretiske. Et kapitel om arkæologi og forskningsfilosofi føles ikke helt tilfredsstillende, idet det ikke fuldt ud tager højde for den vældige nyorientering, som er sket i faget siden 1960'erne. Det er en nyorientering, som i Skandinavien ganske vist kun i meget begrænset omfang har fundet litterært udtryk. Men i kraft af sit tilhørsforhold til det videnskabelige miljø burde Keller kende forholdene bedre. I virkeligheden står arkæologien i dag nok bedre end nogensinde rustet til at tage den udfordring op, som Chr. Keller nævner. Endnu synes den dog at tøve – og det gør ikke Kellers påmindelse mindre aktuel.

Jørgen Jensen

H. T. Wilson: The American Ideology – Science, technology and organization as modes of rationality in advanced industrial society. London, Routledge & Kegan Paul, 1977. 355 s.

Den canadiske samfundsforsker H. T. Wilson kalder *The American Ideology* for et anti-sociologisk essay, et essay på grænselinien mellem sociologi og filosofi. Bogens udgangspunkt er, at mens traditionen fra Hegel og Marx til 'kritisk teori' langt fra er blevet modtaget med åbne arme i den anglo-amerikanske verden, har arven fra Durkheim, Weber og Popper vist sig væsentligt mere eksporterbar. En kritisk analyse af amerikansk og amerikansk inspireret samfundsvidenskab må følgelig i væsentlig grad tage form af en diskussion af samfundssynet i sidstnævnte tradition. I bogen fremstilles og kritiseres